

PKK TERÖR ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ (1991-2003) *

PKK AND ITS EFFECT OF TURKEY – SYRIA RELATIONS (1991 – 2003)

Umut KARABULUT*-Engin ERYILMAZ**

Özet

Türkiye-Suriye ilişkilerinde PKK terör örgütünün yarattığı etkiyi incelediğimiz bu yazımızda, terör örgütünün ortaya çıkması ve faaliyetlerine başlaması ile taraflar arasındaki ilişkilerin hemen her boyutunda PKK faktörünün ön sıralarda olduğu, gündeme gelen her sorunda masaya konan ilk maddenin PKK ve eylemleri olduğu tezi işlenecektir. Bu bağlamda yazımızın ilk bölümünde PKK terör örgütünün anlaşılması amaçlanmıştır. Böylece örgütün hedeflerinin, yapılanmasının hangi boyutlarda olduğu gözler önüne serilmek istenmiştir. Çünkü PKK'nın hedef ve stratejilerinin bilinmesi, Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerinin anlaşılması adına büyük öneme sahiptir. İkinci bölümde, Kürt sorunu ve terör örgütünün faaliyetleri ışığında Türkiye-Suriye ilişkileri incelenmiştir. Böylece PKK terör örgütünün, iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Irak, Suriye, Kürt Sorunu, PKK, PYD, YPG.*

Abstract

PKK's effects on relation of Turkey and Syria which we explain in this essay, after starting of PKK's attacks and acts, Turkey and Syria relations based on PKK problem and when wanted to solve problem, easily seen of in the first step on negotiation table. Because of PKK's growth process and is supported by Syria, while Turkey has been taking precautions, she increasingly effort to Syria for finishing to terrorist issues. But this press reach real standart, after 20 years which was born date of PKK and when the world policy was appropriated. In this context, the aim of first part of essay is understanding to what are the terrorist grup of PKK's aim and targets. Because knowing its contributes us that why PKK is main actor of Turkey's relation with her neighbors. In the second part, Turkey - Syrian relations have been investigated. With this investigation, intended to see how the Kurdish issue and the PKK problem which its direct effect associated affects all types of relations between the two countries.

Key words: *Turkey, Iraq, Syria, Kurdish issue, PKK, PYD, YPG.*

A-Giriş

Bir ülkenin dış politikasını belirleyici unsurlar; stratejik konumu, tarihsel ve kültürel özellikleri, güvenlik ve ekonomik politikaları olmakla birlikte bazı içyapı özellikleridir. Kuşkusuz, bu içyapısal sorunlar dış politika davranış ve hedeflerini etkilemektedir.

Bu çerçevede Türkiye'nin en önemli içyapısal sorunu olarak karşımıza Kürt sorunu çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar uzanan ve psikolojik, sosyolojik, iktisadi ve siyasi yapısıyla karmakarışık bir vaka olarak ortaya çıkan Kürt Sorunu endeksinde Kürtler, her ne kadar başka bir millet olarak gösterilmeye çalışılsa da, Türk milletinin doğal seyri içinde yer almışlardır. Çünkü Anadolu coğrafyasının özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölümü

* Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kınıklı Yerleşkesi/Denizli

** Uzman, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kınıklı Yerleşkesi/Denizli

1000 yılı aşkın süredir Türk Milleti'nin, Türk devletlerinin ve Türk kültürünün himayesi altında olduğu bilinen bir gerçektir.

Kürt sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında kazandıkları hakları kaybetmeme endişesi taşıyan aşiret reislerinin isyanı ile bu bölgede görülen karışıklıklar sonrası ortaya çıkmaya başlamıştır. Siyasi ve dış güç odaklı olarak yapılan müdahalelerle zaman zaman alevlenerek süregelen bu isyanlar, Cumhuriyet döneminde PKK sürecinin ortaya çıkmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Terör örgütü PKK, yaptığı terör eylemleri ve çalışmaları ile bu bölgede tam bir kaosa sebep olmuş, yarattığı bu kaos ortamı ile bir nevi meşruiyet kazanma faaliyetlerine yönelmiş, bu da PKK ile Kürt sorununun iç içe geçmesine sebep olmuştur.

Türkiye'nin komşuları içerisinde de görülen Kürt nüfusunun varlığı, bazı komşu ülkelerde Kürt nüfusunun ayrılıkçı girişimlerde bulunarak çeşitli haklar kazanması, PKK'nın hem bu devletlerden, hem de bu ülkelerdeki nüfustan destek almasına yol açmış ve bu da meseleyi karmakarışık bir duruma getirerek konunun uluslararası boyut kazanmasına yol açmıştır. Çalışmamızın 1991-2003 yılları arasını kapsamasının asıl amacı da bu uluslararası boyutun nasıl kazanıldığını görebilmektir. Bu tarihlerde iki Körfez Savaşı'nın meydana gelmesi sonucu özellikle Irak coğrafyasında meydana gelen boşluk, PKK'nın büyük güç kazanmasına ve Türkiye'nin komşu ülkelere yönelik tedbirlerini ve önlemlerini arttırmasına yol açmıştır. Bu bağlamda PKK'nın komşu ülkelere yerleşerek lojistik ve insan desteği sağlaması ve giderek güç kazanması ile eylemlerinin boyutunun büyümesi Türkiye'nin komşu ülkelerle olan ilişkilerinde ön plana çıkmasına yol açmıştır. Özellikle Suriye rejiminin terör örgütüne verdiği büyük destek, Türkiye'nin bu ülkeye karşı tutumunun giderek sertleşmesine ve savaşı göze alabilecek düzeye gelmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye-Suriye ilişkilerinin niçin çok inişli çıkışlı bir grafiğe sahip olduğunun daha kolay anlaşılması için PKK'nın amaç, hedef ve yapılanmasının bilinmesi gerekmektedir.

B-PKK (Kürdistan İşçi Partisi)

PKK, Türkiye'nin 1978 yılı sonrasında Kürt Sorunu ile bağlantılandırılan ve bir türlü sona eremeyip, bugünlere kadar uzanan, kan ve acının yan yana dolaştığı bir terör sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

1947 yılında Urfa ili Halfeti ilçesi Ömerli Köyü'nde doğan PKK'nın kurucusu Abdullah Öcalan¹, çocukluk yıllarını Türkiye'nin 1960'lardaki çalkantılı sosyal ve siyasal gelişmeleri içinde şekillendirmiş, ilkokulu yakın bir köyde ortaokulu ise bir akrabasının yanında Nizip'te okumuştur. Öcalan, Anadolu'da geçerli olan "kısa yoldan hayata atılmak" ve liseye devam etmek için Ankara Tapu Kadastro Meslek Lisesi'ne girdi. 1968 yılında liseyi bitiren Öcalan, aynı yıl kadastro memuru olarak Diyarbakır'a atandı. Lise yıllarında Marksizm'i benimseyen ve Doğu mitinglerinden etkilenerek Kürt meselesine yönelen Öcalan'ın, 1970 yılında İstanbul'a tayini çıkmıştır².

1 Abdullah Öcalan ile ilgili geniş bilgi için bakınız: Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 1999, Mehmet Ali BİRAND, *Apo ve PKK*, Milliyet Yayınları, Kasım 1992 ve İsmet G.İMSET, *PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı(1973-1992)*, Turkish Daily News Yayınları, Eylül 1993.

2 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar

İstanbul DDKO³larına(Devrimci Doğu Kültür Ocakları) üye olan Öcalan'ın, o günlerden saygı duyduğu iki kişiden birisi Hikmet Kıvılcımlı diğeri ise Mahir Çayan'dır. Özellikle THKP-C⁴'nin (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephe) önde gelen üç ismi Mahir Çayan, Yusuf Küpeli ve Sinan Kazım Özüdoğru'nun toplantısında cesur biçimde Kemalizm ve Kürt meselesi üzerine yaptığı konuşmadan çok etkilenen Öcalan'ı asıl etkileyen Çayan'ın "Devrimci şiddet ele almakta çekinmemesi gereken örgüt" üzerine olan fikridir⁵. Marksizm'de ifadesini bulan Çayan'ın öngördüğü silahlı propagandanın devrimci müdahaleye etkisi, daha sonraki yıllarda Öcalan'ın şiddet uygulamasında ve bunu meşrulaştıran teorik yaklaşımlarda da bir hayli paralellik gösterecektir⁶.

Bir yandan DDKO'larda faaliyetlerini sürdüren Öcalan, ardından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırır sonrasında ise 1971 yılı sonlarında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne kaydolur⁷. Mumcu bu nakli Öcalan'ın Mahir Çayan'a olan hayranlığına bağlamaktadır. Çünkü Çayan'ın fikirlerinin odak noktalarından biri Siyasal Bilgiler Fakültesi'ydi⁸.

Öcalan, Ankara'ya gelip siyasal bilgilere başladığında artık bambaşka bir insan olmuştur. Dünya görüşünde din unsuru tamamen bırakılmış, okuduklarıyla sosyalizme yönelmiştir. Kürt hareketine de yine aynı dönemlerde yavaş yavaş ilgi duymaya başlamış ve Mahir Çayan'ların da Kürt sorununa açıkça değinmeleri ve sorunu oldukça radikal şekilde ortaya koyuşlarından cesaretlenmiştir⁹.

Öcalan'ın Ankara'ya geldiği günlerde şiddet olayları yüzünden yoğun tutuklamalar devam ediyordu. Devrin ileri gelen öğrenci liderlerinin devrimi hayata geçirmek için yoğun çalışmaları ve bazılarının tutuklanmaları sebebiyle SBF'deki liderlik Öcalan'a kalmıştı. Nitekim Öcalan'da karıştığı bildiri dağıtma olayı akabinde 7 Nisan 1972'de tutuklanarak cezaevine kondu ve burada yaklaşık 7 ay kaldı¹⁰.

Cezaevi çıkışında bir süre aktif faaliyetten uzak kalan Öcalan, arkadaş çevresini yaş itibariyle kendisinden küçük hemşerileri arasından seçti. Bu arkadaşlarının önde gelenleri ise uzun süre beraberlikleri sürecek olan Cemil Bayık ve Duran Kalkan'dır. Arkadaş çevresinde öngörü ve üstün yeteneklerini göstermek isteyen Öcalan, bir yandan da "Kürdistan sömürgeci" fikri üzerinde ısrarla duruyordu. Daha sonra bu fikrin ilk¹¹ kez kendisi tarafında dile getirildiğini öne sürecekler¹².

Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 26-29.

3 Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/2120/21941.pdf>

4 Ayrıntılı bilgi için bakınız : https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Halk_Kurtulu%C5%9F_Partisi-Cephesi

5 Bu fikir için bakınız: Uğur MUMCU, *Kürt Dosyası*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1993, s. 29.

6 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 30.

7 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 30.

8 Uğur MUMCU, *Kürt Dosyası*, s. 28.

9 Mehmet Ali BİRAND, *APO VE PKK*, Milliyet Yayınları, Kasım 1992, s. 81-82.

10 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 30-31.

11 Oysa ki o günlerde Kürtler, "Kürdistan'ın sömürge olduğu" düşüncesini ileri sürmeye başlamışlardı bile. "Sömürge" Kürdistan diye nitelendirilen bölgenin tarihsel geçmişini, bugünkü politik, toplumsal ve ekonomik ilişkilerini kavrama sürecinde kullanılan önemli bir kavram olmuştur. 1970'lerin ortalarından başlayarak ortaya çıkan ve yeniden örgütlenen Kürt hareketlerinin hemen hemen tümü, "Kürdistan'ın Sömürge" olduğu tezini işlemeye başlamışlar, Türklerin çoğunlukta olduğu hareketler ise, ağırlıklı olarak bu teze karşı çıkmışlardı. Sömürge kavramına karşı çıkan bu çevrelere göre; bu tez, ayrılıkçı burjuvazinin pazara egemen olma tezi veya kimilerine göre de burjuvazi milliyetçi görüşlere geçirilmek istenen bir kılıftı. Bilgi için bakınız: İsmet İMSET, *PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı(1973-1992)*, s. 27.

12 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 31.

Öcalan'ın sonradan terk edeceği "sömürge tezi", yani Türkiye'nin sömürgeci olduğu iddiası ve buna karşı "devrimci, sosyalist bir Kürdistan" kurma ideolojisi PKK'nın özünü oluşturur¹³.

5-6 kişilik arkadaş çevresi ile 1973 yılında Çubuk Barajı'nda yapılan toplantıda grup kurma kararı alınmış, fakat bu gerçekleşmemiştir. 1974'te Tuzluca'yı'da yedi kişi ile yapılan toplantıda ise PKK'nın temelleri atılmış ve bu grup, 1974'te Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD) içinde yer almıştır¹⁴.

Yürütülen faaliyetlerin okullar çevresinde olması, öğrenciler arasında örgüte yönelik sayıyı arttırırken, okulların kapanması ile her öğrencinin kendi arkadaş ve aile çevresinde sempatan kazandırma çalışmaları başlamıştır. Dönemin özelliği gereği, toplumun kutuplaşmaya gittiği ve bir tarafa mensup olmanın çeşitli imkânlar sağladığı dönemde taraftar kazanmakta pek zorlanmadılar. Toplumdaki hızlı gruplaşma, Öcalan'ın kişisel ihtirasıyla birleşince gruplaşma çabaları istenilen sonucu verdi¹⁵.

Başlangıçtan bu yana yaklaşık üç yıl kadar süren hazırlıkları takiben, 1976 yılında Öcalan liderliğindeki yaklaşık 25 kişilik grup, bu sefer Ankara'nın Dikmen semtinde bir araya geldi. Amaç o güne kadar ortaya çıkan görüşleri bir anlamda formüle etmek, pratikten hareketle, gruba merkezi bir yapı kazandırarak örgütlenmek¹⁶. Toplantı sonucunda Öcalan'ın Ankara'da kalması uygun görülerek, diğerlerinin kendi bölgelerinde faaliyetler göstermesi kararı alındı. Bu dönemin ardından artık amatör çalışmaların yerini profesyonel çalışmalar alacaktı. İdeolojik dönem olarak adlandırılan bu safhada isteğe bağlı gönüllü devrimcilikten parti devrimciliğine geçilecekti¹⁷.

Dikmen toplantısı ile o güne kadar Türkiye'de faaliyet gösteren Türk ve Kürt sol örgütlerin geleneksel yapısından kopulması, yeni örgütlenmenin pratik bir zemine oturtulması ve bu yapılanmanın da Ankara'nın dar kapsamlı mücadele alanından koparılarak "bölgeye intikal ettirilmesi" kararı alınmıştır. Henüz PKK adını almayan örgüt Dikmen toplantısı ile "Apocular" olarak anılmaya başlanmıştır¹⁸.

1977 yılında örgüt yaptığı çalışmaların meyvesini almaya başlamışken asıl şans, TKDP'deki anlaşmazlığın bölünmeye yol açmasıyla Öcalan'ın yüzüne güldü. Gerçekten de, Diyarbakır, Bingöl, Tunceli, Şanlıurfa bölgelerinde T-KDP'den ayrılan çok sayıda militan Öcalan'ın örgütüne katıldı. Böylece bu grup, bölgedeki etkinliğini gittikçe arttırmaya başladı. Aynı günlerde Öcalan, "Program Taslağı" üzerinde çalışmaya başladı ve partileşme konusu gündeme geliyordu. Program taslağı ile ilgili konuların Elazığ'da yapılan bir toplantıda "Vietnam Komünist Partisi" örnek alınarak çözülmesi kararlaştırıldı. Böylece gençlik örgütlenmesinden partileşme sürecine geçilecekti¹⁹.

13 Mustafa AKYOL, *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek Yanlış Giden Neydi? Bundan Sonra Nereye?*, s. 135.

14 M. Hüseyin BUZOĞLU, *Körfez Krizi ve PKK*, Strateji Yayınları, Ankara 1995, s. 92.

15 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 36.

16 İsmet İMSET, *PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı(1973-1992)*, s. 32.

17 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 36.

18 İsmet İMSET, *PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı(1973-1992)*, s. 25-34.

19 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 37-38.

1978 yılı Öcalan'ın politikleşme yolunda daha hızlı adımlar atması gerektiğine inandığı yıl olmuştur. Öcalan, Mayıs ayında üç ay süre ile Diyarbakır'da bir eve çekilerek teorik çalışmalar yapmıştır. 27 Kasım 1978 tarihinde Öcalan ve kurmayları, Diyarbakır'ın Lice ilçesi Fis köyünde Partiya Karkeren Kurdistan (PKK)'i kurma kararı almışlardır²⁰.

Fis'teki toplantıda, PKK'nın manifestosu ve program taslağı kabul edilmiştir. Bu metinlerde, Türkiye Cumhuriyeti bir sömürgeci ülke ve Doğu ile Güneydoğu Anadolu bölgeleri de sömürge olarak nitelendirilmiştir. Örgütün, işçi-köylü tabana dayanarak uzun süreli halk savaşı uygulayacağı, şiddetin zorunlu olduğu ve köylü tabana dayanan bir halk ordusu oluşturulacağı vurgulanmıştır. Aynı toplantıda örgüt, dönemin Adalet Partisi Urfa milletvekili Mehmet Celal Bucak'ın öldürülmesini kararlaştırmıştır. PKK'nın kuruluşunun ilan edileceği bu aşiret karşıtı eylem ile, bölgeye yönelik silahlı propaganda yapılması hedeflenmiştir. Bu dönemde PKK'nın 30'a yakın silahlı kadrosu ve 300'den fazla taraftarı vardır. Nisan 1979'da Diyarbakır'ın Ofis semtinde alınan kararla, bildirilerin altına PKK yazılmaya başlanmıştır. Ağustos 1979'da gerçekleştirilen Bucak'a yönelik saldırı sonrasında yayımlanan bildiriye, "PKK,... karşı devrimci terörü vazgeçilmez mücadele yöntemi sayar... Bağımsız ve demokratik bir Kürdistan yaratmak için, PKK saflarında örgütlenelim" denilmiştir²¹.

Bu bildiriye göre Kürdistan devriminin niteliği ve amacı ortaya konmuştur. Buna göre yapılacak devrim şu iki özelliği ihtiva edecekti: "Milli ve Demokratik". Devrimin milli yönü "sömürgeciliğin, siyasi, ekonomik ve kültürel alandaki hâkimiyetini yıkmayı hedef alır." Öngörülen devrimin ikinci yanı, demokratik yanıdır. Burada amaç, "orta çağdan kalma ilişkileri temizlemektir"²².

PKK mücadele ve stratejisini, "Baskı ve sömürüye karşı görevlerimizi yerine getirmek, ancak bilimsel sosyalizmin rehberliğinde bir politik örgüt, bu politik örgütün önderliğinde bir Ulusal Kurtuluş Cephesi ve bu cepheye bağlı savaştan güçlü bir halk ordusunun örgütlenmesiyle mümkündür" şeklinde belirleyerek artık "Parti, Cephe ve Ordu" üçlemesi ile hedefe yönelmenin temel organlarını ortaya koyuyordu²³.

Bu üçlemenin başlangıçta oturması gereken sosyal yapı ise, parti, cephe ve ordu örgütlenmelerinin içinde, işçilerin, köylülerin, esnafın, gençliğin ve kadınların kitle halinde örgütlerinin yaratılması ile mümkündür. Bu tespitler ışığında yapılması gereken ise;

1. Uzun süreli bir silahlı mücadele,
2. Her şeye basitten başlamak,
3. Tüm halkı seferber etmek,
4. Mücadeleyi adım adım geliştirmektir. "Kırsal kesimi temel alarak, şehirlerde siyasi çalışma yapmak, kır uzun süreli bir yıpratma savaşı ile devlet denetiminden çıkarıp şehirleri ele geçirmektir"²⁴.

20 İsmet İMSET, *PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı(1973-1992)*, s. 47-50.

21 M. Hüseyin BUZOĞLU, *Körfez Krizi ve PKK*, s. 93.

22 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 63-64.

23 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 66.

24 Nihat ÖZCAN, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, s. 66-67.

Bütün bu mücadelenin ancak uzun vadeli halk savaşı ile başarılı olacağına farkında olan PKK, bu savaşın siyasi aşamalarını strateji şeklinde ortaya koymaktadır. Bu stratejiler ise; Stratejik Savunma, Stratejik Denge ve Stratejik Taarruz safhalarıdır²⁵.

Stratejik Savunma safhasında; ideolojik oluşumdan başlanarak ideolojik mücadele, parti inşası, partinin silahlı propaganda temelinde gelişmesi ve halka kavratılması, cephe ve ordunun inşası, gerilla mücadelesi ile ordu ve cephenin sağlanması sağlanacaktır²⁶. Bu sebeple Kürt halkının endoktrine edilmesi, örgütlenmesi ve silahlı mücadele şartlarının sağlanması amaçlanmaktadır²⁷.

Stratejik Denge safhasında; gençlerin PKK saflarına katılması ve düzenli orduyla savaşacak bir gerilla ordusunun kurulmasıydı. Geniş bir halk cephesinin tesis edileceği bu dönemde, devletin kırsal alandaki güçlerine saldırarak bu alanlardan çekilmesi sağlanacak ve buralarda kurtarılmış mevziler oluşturulmasına çalışılacaktır. Bu dönemde, devletin askeri gücünün güçlü olması nedeniyle dönem içerisinde devlet gücüyle dengeye gelmesi hedeflenmiştir²⁸.

Stratejik Taarruz safhasında ise; halkın gücünün ortaya çıkarılması ve sömürgeci devlet kurum ve kadrolarının kapsamlı halk isyanları ile devrilmesi amaçlanmaktadır. Bu dönemde gerilla ordusunun iyi bildiği arazi şartlarında düzenli orduya üstün gelmesi hesap ediliyordu. Bütün bunlar başarı ile gerçekleşirse, “Kürdistan” Türkiye’den koparılacak ve komşu ülkelerde aynı kurtuluşu gerçekleştirmiş olan diğer Kürt gruplarıyla birleştirilecek ve Bağımsız Birleşik Kürdistan oluşturulacaktır²⁹.

C-Türkiye-Suriye İlişkileri

Hafız Esad’ın 1970 yılında iktidara gelmesiyle birlikte, 1975 yılından itibaren Suriye’de konsept değişikliğine gidilmiş, “Büyük Suriye” projesi yeniden gündeme getirilerek, sosyalist çizgiden ayrılmaya, hatta “Arap Milliyetçiliği” de terk edilmeye başlanmıştı. 1940’lı ve 1950’li yıllarda da gündeme gelmiş olan “Büyük Suriye” projesi ile yeniden Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün’ün tek ve daha büyük devlet haline getirilmesi düşünülmüştü. Emevi İmparatorluğu’nu çağrıştıran “Büyük Suriye” projesi sadece Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin’le sınırlı olmayıp Sina Yarımadası, Kıbrıs ve Türkiye’nin güneyindeki bazı illeri de kapsayan bir bölgeye hâkim bir Suriye’nin ortaya çıkması demekti³⁰.

Ancak özellikle İsrail’e karşı giriştiği tüm savaşları kaybeden Suriye, “Büyük Suriye” hayaline ulaşmak için kendisinin güçlü olmasını beklemektense, rakiplerinin güçsüz olmasını bekleme ve bunu sağlama yoluna gitmiştir. Suriye, özellikle ASALA ile başlayan Türkiye’ye yönelik terör tehdidini PKK ile daha da artırarak sürdürmüştür. Suriye’den Türkiye’ye yönelen terör tehdidi altında üç stratejik hedef yatmaktadır. Birincisi, Türkiye’nin ekonomik gelişmesini engelleyerek, bölgede politik ve askeri güç olmasına mani olmaktır. İkincisi, baskı

25 M. Hüseyin BUZOĞLU, *Körfez Krizi ve PKK*, s. 95.

26 M. Hüseyin BUZOĞLU, *Körfez Krizi ve PKK*, s. 96.

27 Doğu ERGİL, *Kürtleri Anlamak Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine*, Timaş Yayınları, Ekim 2010, s. 372.

28 M. Hüseyin BUZOĞLU, *Körfez Krizi ve PKK*, s. 96.

29 Doğu ERGİL, *Kürtleri Anlamak Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine*, s. 372.

30 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara 2005, s. 361-362.

altında tuttuğu Kürt vatandaşlarını istismar ederek, kendi Kürt sorununu³¹ dışarıya ihraç etmektedir. Üçüncüsü ise, Türkiye'nin su kaynakları üzerinde baskı oluşturarak GAP'ın gerçekleşmesini engellemektir³².

Öcalan'ın 1979 yılında Suriye'ye geçmesiyle birlikte Türkiye'nin gündemine PKK ve Suriye ile gergin geçen günler oturmuştur. Suriye, Türkiye Kürtleriyle doğrudan bağlantıyı ilk kez 12 Eylül 1980 askeri darbesi çerçevesinde Kürt hareketlerinin bastırılması ve bazı Kürtlerin Suriye'ye kaçması sonucunda kurmuştur. Kürtlerin, Türkiye'den kaçan diğer Türkler ve Ermenilerle birlikte Suriye'de siyasi faaliyet göstermesi Türkiye ile Suriye arasında gerilime sebep olmuştur³³. Bu dönemden sonra Suriye, Türkiye'ye karşı terör kozunu oynamaya başlayacak ve bu doğrultuda PKK, Asala, Dev-Sol gibi örgütlere sığınma sağlayacak, dolayısıyla bu örgütlere destek verecektir³⁴.

Suriye'nin bu tutumunun PKK üzerindeki yansımaları ise ilgi çekicidir. 15-26 Temmuz 1981'de örgüt Lübnan-Suriye sınırındaki kampında ilk konferansını düzenledi. Türkiye Kürdistan'ındaki durumun tartışıldığı konferansta, Suriye denetimindeki bölgelerde eğitim faaliyetlerine hız verilmesi, Irak'taki Kürt grupları başta olmak üzere üst düzey kişilerle ilişki kurulması ve ülkeye dönme ve bu amaçla siyasi, askeri hazırlıkları tamamlama kararları alındı. Bu çerçevede PKK'nın kurduğu ilişkilerin başında Şam yönetimi geliyordu. PKK'nın Suriye'ye girişinden beri örgüte kişisel sempati duyan Hafız Esad'ın kardeşi Suriye istihbaratının başkanı Rifat Esad³⁵'la ilk kez doğrudan temas kuruldu³⁶.

1982 yılında Türkiye açısından önemli bir gelişme İsrail'in Lübnan'ı işgali oldu. İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında Ermeni ASALA gibi terör örgütlerine düzenlenen harekât sonrasında Türkiye için çok önemli belgeler ele geçirilmişti. Özellikle ASALA ve DEV-SOL militanları ve faaliyetleri hakkında önemli bilgi ve belgeler elde edilerek Türk tarafı bilgilendirilmişti. Bu bilgilere göre FKÖ'nün yanı sıra Sovyetler Birliği, Libya ve Suriye ASALA'ya para ve silah desteği sağlamıştı. Suriye'nin kontrolündeki Beka Vadisi'ndeki kamplarda, Türkiye karşıtı terör ve anarşi örgütlerine destek sağlayan, bunların eğitimine göz yuman Suriye ile ilişkiler derin yaralar almaya devam ediyordu³⁷. Ayrıca PKK'nın 20-25 Ağustos 1982 tarihinde gerçekleştirdiği

31 Suriye bu stratejiyi de şu şekilde uygulamıştır: PKK lideri Öcalan Şam'da yaşarken, Suriye yönetimiyle paralel olarak, 'kuzeydoğuda yaşayan Kürtlerin yerli olmadığını ve Türkiye'den geldiğini' savunuyordu. Bu da Kürtlerin rejime değil, Türkiye'ye yönelmesine yol açıyordu. O dönemde Türk basınında çıkan ve istihbarat kaynaklarına dayandırılan haberde, PKK'nın militan kadrosunun yüzde 25'inin Suriyeli Kürtlerden oluştuğu belirtiliyordu. Bu da Suriye'deki Kürt milliyetçiliğinin nasıl Türkiye'ye kanalize edildiğini göstermektedir. Bilgi için bakınız: Oytun ORHAN, *Suriye Kürtleri ve Türkiye*, Stratejik Analiz Dergisi, Avrasya-Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Sayı 73, Mayıs 2006, Ankara, s. 77.

32 Erdem ERCİYES, *Orta Doğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2004, s. 99-100.

33 Jülide KARAKOÇ, *Türkiye'nin Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi 1980'lerden Bugüne*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2009, s. 42.

34 Adnan SOFUOĞLU, *Atatürk'ten Günümüze Hatay Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkileri*, KÖKSAV E-Bülten KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 14 Nisan 2012 KÖKSAV Cumartesi Konuşmaları, http://www.koksav.org.tr/hassas_konular/26042012_hk_asofuoglu.html.

35 Nitekim bu temas ileride terör faaliyetlerinin desteklenmesi yanında uyuşturucu ticareti ortaklığına dönüşecek kadar ilerlemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: *Ortadoğu Çıbamı Suriye 4-Şam, PKK'nın merkez üssü*, Türkiye Günlük Siyasi Gazete, 16 Ekim 1998.

36 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 132.

37 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye - Türkiye İlişkileri*, s. 380.

II. Kongresi'nde alınan bazı kararlar; 1. PKK mensuplarının Suriye'de eğitilmesi ve eğitimin Türkiye'ye yakın yerlerde yapılması, 2. PKK'nın Şam, Halep, Kımışlı, Afrin gibi Suriye şehirlerinde temsilcilik açması, Suriye'nin örgüte yönelik desteğini gözler önüne seriyordu³⁸.

Türkiye gerek ASALA gerekse PKK'nın Suriye'den destek alarak bu kamplarda faaliyetlerini sürdürmesinden son derece rahatsızdı. Mart 1983'te Dışişleri Bakanı Türkmen Şam'a resmi bir ziyarette bulunarak, Suriyeli yetkilileri uyardıysa da aldığı yanıt Suriye hükümetinin Türkiye'ye yönelik terör eylemleriyle hiçbir ilgisinin bulunmadığı oldu. Bundan sonra yapılan daha alt düzeydeki ziyaretlerde ve gönderilen mesajlarda Türkiye tutumunu giderek sertleştirdi ve gerekirse güç kullanacağı mesajını verdi. Türkiye'nin bu tavır karşısında Suriye geri adım atarak ASALA ve PKK güçlerini kendi topraklarından çıkararak İran'a, Kuzey Irak'a ve Bekaa Vadisi'ne gönderdi. Bu geri adımın iki nedeni vardı: ABD ile yaşadığı gerginlik ve kendi içindeki istikrarsızlık³⁹.

1983 yılında Türkiye'nin kapsamlı bir proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi'ni (GAP) başlatma kararı alması, Suriye ve Irak tarafından tepkiyle karşılanmış ve Suriye ile ilişkilerde gerilime neden olmuştur. Bu gerilim ile başlayan süreç, su sorunu ile terör sorunu iç içe geçmesine sebep olmuştur ki, her iki konu ikili ilişkilerde birbiri üzerinden pazarlık konusu olmuştur⁴⁰.

1-Su Sorunu

1960'ların ortalarına kadar Fırat'ın sularından en çok faydalanan ülke Irak'tı. Suriye küçük çapta sulama projeleri yürütürken, Türkiye'nin Fırat'ın sularını kullanımı çok azdı. 1960'lardan itibaren Türkiye büyüyen enerji ihtiyacıyla beraber Fırat ve Dicle nehirlerine barajlar kurmaya başladı. Artan nüfus ve bununla beraber artan su ihtiyacı hem Türkiye'nin hem de Suriye'nin nehirler üzerindeki barajlaşma ve sulama projelerini hızlandırmalarına neden oldu⁴¹.

Türkiye'nin Fırat üzerinde Keban Barajı'nı inşa etmeye karar vermesi üzerine Türkiye, Suriye ve Irak arasında su ilişkileri yönünde yeni bir dönem başlamıştır. Keban ile Suriye'deki Tabka barajlarının inşaatlarının 1974 yılında aynı anda tamamlanması ve her iki barajında aynı anda doldurulması gereği ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde Türkiye daima yapıcı bir tutum içinde olmuş, Suriye ise Irak'a karşı çok katı bir tutum sergilemiştir. Türkiye'nin tüm yükümlülüklerini yerine getirmesine karşılık, Suriye daha önceki taahhütlerine uymayarak, Irak'a Tabka Barajı'ndan çok az su bırakmıştır⁴². Bunun üzerine Suriye'nin, Tabka Barajı'nı bombalamakla tehdit eden Irak'ın ultimatolarına yanıt vermemesi üzerine; Irak, Nisan 1975'de Arap Birliği'ne gönderdiği bir nota ile Suriye'nin engellenmediği takdirde olacaklardan sorumlu olmayacağını bildirmiştir. Su konusunda antlaşmazlık neticesinde, iki ülke arasındaki ilişkiler

38 Erdem ERCİYES, *Orta Doğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*, s. 105.

39 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 133.

40 Jülide KARAKOÇ, *Türkiye'nin Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi 1980'lerden Bugüne*, s. 45-46.

41 Özlem TÜR, *Türkiye - Suriye İlişkileri: Su Sorunu*, *Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik* Derleyen: Meliha Benli ALTUNIŞIK, Boyut Kitapları, İstanbul, Eylül 1999, s. 106.

42 Özden BİLEN, *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, Tesav Yayınları, Ankara 2009, s. 88.

oldukça gerginleşmiş, hatta sınırda kısa süreli ve düşük yoğunlukta bir çatışmada yaşanmıştır. Irak, Suriye'nin kasıtlı ve düşmanca davranışlarını harp sebebi sayarak askeri yaptırım uygulamaya karar vermiş, son anda Suudi Arabistan ve Sovyetler Birliği'nin de girişimleriyle Irak'ın müdahalesi önlenmiştir⁴³. Gerilen ortam Suriye'nin Tabga Barajı'ndan daha fazla su bırakacağını bildirmesiyle son bulmuştur⁴⁴.

Bu gelişmeler olurken, Türkiye Keban Barajı'nı bitirmiş, Fırat Nehri üzerinde projelerini iletirken, Dicle üzerinde de benzer projeler 1977 yılından sonra geniş kapsamlı bir bölgesel kapsamlı projesine dönüştürülmüştür. Koordinatörlüğünü Devlet Planlama Teşkilatı'nın yaptığı bu proje; 1986 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) adını almıştır⁴⁵. Fırat Nehri üzerinde Atatürk Barajı inşaatına, 1980 yılında ve bu barajdan alınacak suyla 476.000 hektar alanın sulanmasını temin edecek Urfa tünellerinin inşaatına ise 1977 yılında başlanmıştır. Ayrıca Dicle Nehri'nin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalar 1980'li yıllardan itibaren artmış; Türkiye, Güneydoğu Anadolu'da Fırat ve Dicle nehirlerinden faydalanarak, yörenin kalkınmasına yönelik yoğun bir çaba içine girmiştir. Böylece su sorunlarına ilişkin yeni bir sürece geçilmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda 1980'li yıllardan itibaren başta Suriye ve Irak olmak üzere dünya kamuoyunun dikkatinin bu projelere ve Fırat ile Dicle üzerine çekildiğini görmekteyiz⁴⁶.

Sınırı aşan suların hakça ve makul olarak kullanılmasını sağlayacak esasları belirlemek için, üç ülkenin uzmanlarından oluşan bir OTK⁴⁷ kurulması kabul edilmiştir. Türkiye ile Irak arasında 1980 yılında imzalanan Karma Ekonomik Komisyon protokolüne göre oluşturulan OTK'ye "*... her ülkenin sınır aşan sulardan ihtiyacı olan makul ve uygun su miktarının tamamlanmasını sağlayacak metodu karşılaştırmak...*" görevi verilmiştir. Belirtilen görev tanımı çerçevesinde OTK ilk toplantısını 1982 yılında, Türkiye ve Irak'ın katılımıyla yapmış, 1983 yılında Suriye'nin de iştiraki ile toplantılar üçlü olarak yürütülmüştür. Üçlü görüşmeler 1990 yılında Körfez Savaşı'nın başlamasına kadar yedi yıl devam etmiş ve Irak-Kuveyt Savaşı sonrasında ortaya çıkan şartlar nedeniyle müzakereler kesilmiştir⁴⁸.

Müzakereler sürecinde, Orta Doğu'da Fırat ve Dicle başta olmak üzere suların paylaşımı konusunda Türkiye ile Irak ve Suriye'nin tezleri arasında ortaya çıkan temel farklılıklar üç konuda özetlenebilir:

- Türkiye, Fırat ve Dicle'yi sınır aşan, Irak ve Suriye ise uluslararası sular olarak nitelendirmektedir.
- Türkiye bu akarsuların hakkaniyet ilkesine dayalı tahsisini öngörürken, Irak ve Suriye paylaşma ilkesini savunmaktadır.
- Türkiye bu akarsuların kendi topraklarındaki bölümünün egemenliğinin

43 Turan SİLLELİ, *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 102.

44 Erdem ERCİYES, *Orta Doğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*, s. 84.

45 Erdem ERCİYES, *Orta Doğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*, s. 84.

46 Turan SİLLELİ, *Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri*, s. 105-106.

47 Ortak Teknik Komite (OTK). OTK, toprak etütleri yaparak üç ülkenin sulama ihtiyaçlarını tespit edecek ve su hakları konusunda nihai bir anlaşmaya varabilmek için temel prensip ve prosedürleri belirlemek amacıyla, ülkelerin var olan ve gelecekteki projeleri için ihtiyaçlarını belirleme ile yetkili olacak komitedir.

48 Özden BİLEN, *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, s. 90-91.

kendisine ait olduğunu ileri sürerek, suların paylaşılması konusunda üçlü bir anlaşmanın hukuksal değil, siyasal tavır olacağını ileri sürmekte ve reddetmektedir. Oysa Irak ve Suriye üçlü anlaşmayı yapmak istemektedirler⁴⁹.

Türkiye, Suriye ve Irak arasında sorun olan su konusu 1980'lerde siyasi bir boyut kazanarak ön plana çıkmıştır. Kürt sorunu etkisiyle, sadece ekonomik ve teknik bir sorun olarak kalmamış, siyasi bir soruna dönüşmüştür. Sorun üç devlet arasında olsa da, 1980'li yıllarda Irak'ın İran ile savaş halinde olması nedeniyle, daha çok Türkiye ile Suriye arasında yaşanmıştır. Bu dönemde, Suriye Türkiye'den bu konuda ödün koparma amacıyla PKK sorununu daha planlı şekilde kullanmaya başlamıştır⁵⁰. Ayrıca Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerinin hakça ve makul ölçüler içerisinde kullanımını sağlamak için Suriye ve Irak'la gerek teknik gerekse politik düzeylerde çeşitli müzakereler yaptığı halde, Suriye Asi Nehri ile ilgili olarak bir görüşme süreci başlatmaktan çekinmektedir. Türkiye'nin bir parçası olan Hatay'ı kendi toprakları içerisinde göstererek, Lübnan'ı da içine alan Büyük Suriye'yi yaratma hayalinin peşinden gittiği değerlendirilmektedir⁵¹.

2-Güvenlik Politikaları

1984 yılında PKK eylemlerinin başlayarak gün geçtikçe artması ve teröristlerin Suriye sınırından Türkiye'ye girdiklerinin saptanması, bir kez daha Türkiye ile Suriye'yi karşı karşıya getirdi. Aralık 1984'te Cumhurbaşkanı Kenan Evren Hafız Esad'a bir mektup yazarak teröre karşı iş birliği önerisinde bulundu⁵². Kardeşinin de içinde bulunduğu birçok güç odağı tarafından iktidarı tehdit edilen Esad bu öneriyi olumlu karşıladı ve iki ülke arasında yapılan görüşmelerin ardından Mart 1985'te "Sınır Güvenliği Protokolü" imzalandı. Suriye içinde bulunduğu koşullar nedeniyle bir kez daha (1983 yılında olduğu gibi) geri adım atma taktiği uygulamıştı⁵³.

Suriye'nin 1986 yılında başlattığı ekonomik açılma politikasının tarımsal üretimi ve tarım ürünleri ihracatını artırmayı öngören amaçları doğrultusunda Fırat kıyısında binlerce dönümlük araziye özelleştirmişti. Tarımsal yatırımlar da teşvik edilmişti. Böylelikle dış ticaret açığının kapatılması planlanıyordu. Suyu duyulan ihtiyacın arttığı bu dönemde Suriye'nin, GAP'ın başlatılmasına duyduğu tepkinin nedenleri çok açıktı. İşte, Karakaya Barajı'nın tamamlanmasının beklendiği sıralarda Suriye Başbakanı Abdülraif Al Kasım Mart 1986'da Ankara'yı ziyaret etmişti. Bu ziyaret su sorunu ile Kürt sorununun bağlantılandırıldığını Suriye tarafından göstermesi açısından önemlidir⁵⁴. Suriye Başbakanı bu ziyaretinde "Türkiye'nin GAP nedeniyle suyun azaltılması durumunda Suriye'nin elindeki imkânlarla buna cevap vereceği" uyarısında bulunmuştu⁵⁵.

Karakaya Barajı'nın 1987'de tamamlanmış olması sebebiyle mevcut suyun %27 oranında azalacağından endişelenen Suriye ve Irak durumu protesto etmişlerdir.

49 Baskın ORAN, , *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 145-146.

50 Jülide KARAKOÇ, *Türkiye'nin Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi 1980'lerden Bugüne*, s. 47.

51 Erdem ERCİYES, *Orta Doğu Denkleminde Türkiye-Suriye İlişkileri*, s. 97.

52 Erol KURUBAŞ, 1960'lardan 2000'lere *Kürt Sorununun Uluslar Arası Boyutu ve Türkiye*, s. 282.

53 Baskın ORAN, , *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 135.

54 Jülide KARAKOÇ, *Türkiye'nin Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi 1980'lerden Bugüne*, s. 47.

55 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 393.

Bu arada 1987 yılında PKK teröründe hissedilir derecede bir artış kaydedilmişti⁵⁶. Dönemin başbakanı Özal, seçimlerden önce içerideki kamuoyuna yönelik bir başarı havası yaratmak üzere Temmuz 1987'de Şam'a resmi ziyarette bulundu. Özal'ın heyetinde dışişleri ve içişleri bakanlarının yanı sıra MİT'ten Hiram Abas gibi önemli bürokratlarda yer alıyordu. Görüşmeler sırasında Türkiye PKK terörünü masaya yatırırken Suriye'nin tutumu değişmedi: Öcalan ve PKK'lılar siyasi mülteciydiler, hükümet terör eylemleri konusunda son derece hassas ve dikkatliydi ama Suriye'nin kuzey sınırı çok uzun olduğu için sınır ötesi eylemleri her zaman denetlemek mümkün olmuyordu. Suriye ayrıca kendi rahatsızlığını yani su sorununu dile getirerek, Fırat sularının belirli bir miktarının Suriye'ye bırakılmasını öngören bir anlaşma imzalanmasını istedi. Bunun üzerine bu ziyarette iki protokol imzalandı. Bunlardan ilki güvenliğe ilişkindi ve taraflar kendi toprakları üzerinde karşı tarafa yönelik terörist faaliyetlere izin vermeyeceklerini ve silahlı eylemlere katılmış kişileri iade edeceklerini kabul ediyorlardı. İkincisi ise, ekonomik işbirliğine ilişkindi. Bu ikinci protokol Suriye'ye saniyede 500 m³ su verileceğini öngörüyordu⁵⁷.

17 Temmuz 1988'de İran-Irak savaşının sona ermesi Irak'ın dikkatini kuzey Irak'a çevirmesine yol açtı. Savaştan çıkan Irak birlikleri kuzey Irak'a, 8 yıldan beri silahlı direniş yürüten Kürt muhalif hareketleri üzerine gönderildi. Kimyasal silahlarında kullanıldığı bu harekât neticesi ile birçok Kürt yaşadıkları yerleri bırakarak Türkiye ve İran sınırına doğru kaçtılar⁵⁸. Bu sayede kuzey Irak'ta boşaltılan yerlere yerleşen ve kamplarını ve kışın sığınacak yerlerini kuran PKK gücünü daha da artırmıştı. Bu nedenle 1989 yılında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay'ın ağzından PKK'ya karşı askeri önlemlerin artırılacağı ilan edilmişti. Bu sözler PKK'yı caydırmak bir yana, PKK'nın Güneydoğu'daki öğretmen ve doktor gibi bölgeye eğitim ve sağlık hizmetleri veren kişilerine ve ayrıca kurumlara yönelik yaptığı saldırıların şiddetlenmesine yol açtı. Bölge halkı güvenlik kuvvetleri ile PKK terör örgütü arasında seçim yapma noktasına gelmişti. Bu durumun halka adeta propaganda edilmesine duyurulması da, PKK terör örgütünün etkisini artırıyor, ona yeni kaynak ve güç sağlamaya yardımcı oluyordu. İşte, PKK terörü nedeniyle adeta bunaldığı o yıllarda Türkiye, PKK'ya destek verdiği gerekçesiyle Suriye ile bir kez daha karşı karşıya geliyordu. 1 Ekim 1989 tarihi açıklamasında Türkiye Başbakanı Özal, Suriye'yi düşmanca tutumuyla eleştirmiş, "*Suriye'nin 1987 tarihli protokole uymadığı konusunda ciddi kuşkuları bulunduğunu*" ifade ederek, Türkiye'nin su kozunu öne sürmüş ve bunu, "*eğer Suriye imzaladığı protokole uygun hareket etmez ve PKK terör örgütüne destek vermeyi sürdürürse, Türkiye de 1987'de imzalanan ikinci protokole uymayabilir ve Suriye'ye saniyede 500m³ su vermekten vazgeçebilir*" şeklindeki sözleriyle açıklamıştır⁵⁹.

Suriye Türkiye'yle su sorununu kesin çözüme kavuşturmadan PKK kozundan vazgeçmek niyetinde değildi. Türkiye'nin sert tutumuna aynı sertlikle yanıt verdi. 21 Ekim 1989'da iki Suriye MiG-21 savaş uçağı Hatay'ın Samandağ ilçesinde sınırı ihlal ederek bir Türk tapu kadastro uçağını düşürdü. Şam'dan yapılan açıklamada

56 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 393.

57 Baskın ORAN, , *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 137.

58 Baskın ORAN, , *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 138.

59 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 397.

olayın bir kaza olduğu, Türkiye'ye gerekli tazminatın ödeneceği ve suçluların cezalandırılacağı söylene de, Türk kamuoyunun kuşkuları bu açıklamalarla giderilemedi. Suriye politikasını, resmi bir görevli olmamakla birlikte devlet yönetiminde etkisi bilinen Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad dile getirdi; Kasım ayında verdiği demeçte bölgede bir Kürt devletinin kurulmasının gerekli olduğunu, PKK'ya siyasal ve lojistik destek verildiğini söyledi. Bunun üzerine İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu'nun Suriye'ye yapacağı ziyaret iptal edildi⁶⁰.

3-Körfez Savaşı Sonrası Gelişmeler

Körfez Savaşı sırasında Suriye, ABD'nin başını çektiği Batı ülkeleri koalisyonu içerisinde yer almıştı. Suriye'nin bu tutumunda; Sovyet desteğinin kaybolması ve yeni dünya düzenine ayak uydurma ihtiyacının yanında, İran-İrak savaşı sonrasında güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip olan Saddam Hüseyin'e duyulan güvensizlik önemli rol oynuyordu. Zira İran-İrak savaşında Irak silahlı kuvvetlerinin gelişmesi iki ülke arasındaki güç dengesini Suriye aleyhine değiştirmişti⁶¹.

Bu sebeple Körfez Savaşı ve hemen akabindeki gelişmeler Türkiye ve Suriye'yi birbirine yakınlaştırdı. Önce Suriye'nin Irak'a karşı kurulan koalisyonda yer alması, daha sonra ise 1991'de Madrid'de başlayan Arap-İsrail barış sürecine katılması, Ankara'yı, iki kutuplu dünyanın bitişinin bölge için sonuçlarını iyi anlamış görünen Esad rejimi ile diyalog arayışına soktu. Daha da önemlisi, iki ülke de Körfez Savaşı sonrasında Irak'taki gelişmelerden rahatsızdı. Irak'ın toprak bütünlüğünün yeniden kurulması ve ABD'nin Irak'ta devam ettirdiği müdahaleci tavrını eleştirmek, iki ülkenin de bu dönemde politikalarının temel noktasını oluşturuyordu. Bu çerçevede doksanlı yılların yarısında Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde bir düzelmeye yaşandı⁶².

Kuzey Irak'taki PKK kamplarına harekât yaparak bu örgütün etkisini azaltmaya çalışan Türkiye, bir taraftan da aynı maksatla Suriye ile temaslarını sıklaştırıyordu. Dönemin İçişleri Bakanı İsmet Sezgin 14 Nisan 1992'de Şam'a resmi ziyarette bulunmuş ve Suriye'nin PKK'ya verdiği desteği kanıtlayan belgeleri Suriyeli meslektaşına vermişti. Bu belgeler içinde özetle:

- PKK terör örgütü ele başısı Öcalan'ın Şam'da yaşadığına ve Suriye gizli servisi tarafında korunduğuna ilişkin belgeler,
- PKK terör örgütü elemanlarının üzerinden çıkan Suriye kaynaklı sahte kimlikler,
- Suriye'nin SAM-7 füzeleriyle koruduğu Bekaa Vadisi'ndeki PKK kamp ve eğitim merkezinin yerlerine ait bilgiler,
- PKK terör örgütü elemanlarıyla birlikte ölü olarak ele geçirilen Suriyelilerin resimleri ve kimlikleri
- PKK'nın terör eylemleri sırasında yakalanan, örgüt mensubu 25 Suriye vatandaşının ifadeleri,

60 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 139.

61 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 406.

62 Meliha B. ALTUNIŞIK, *Güvenlik Kıskaçında Türkiye – Ortadoğu İlişkileri, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar En Uzun On Yıl*, Derleyen: Gencer Özcan - Şule Kut, Boyut Kitapları, İstanbul, Kasım 1998, s. 332.

Özeti yukarda sunulan belgeleri Suriyeli meslektaşına gösteren İsmet Sezgin, “Suriye’nin imzalamış olduğu uluslararası antlaşmalarla üstlendiği yükümlükleri yerine getirmesini” talep etti. Suriyeli yetkililer ise, Öcalan’ın Suriye’de olmadığını, ancak Bekaa’da olabileceğini belirterek, 1987 protokolüne uyulduğunu fakat “800 km’lik sınırın denetlenmesinin çok zor olduğunu ve sızmaların tamamen engellenemediği” şeklindeki görüşlerini tekrarladılar. Görüşmeler sonunda 17 Nisan 1992’de iki ülke arasında yeni bir güvenlik protokolü⁶³ imzalandı. Bu protokole göre, her iki ülke terörizme karşı iş birliği yapılacağını ve bu maksatla da yasaklı olan terör örgütü üyelerinin ikametine, örgütlenmesine, eğitimine ve propaganda yapmasına izin vermeyeceklerini, yasaklanmış örgütlerle ilgili bilgileri karşılıklı olarak bildireceklerini, sınırlarda silahlı olayların önlenmesi konusunda işbirliği yapacaklarını taahhüt ediyorlardı. Bu protokol hazırlanırken Türkiye protokole PKK ibaresinin de yazılmasını özellikle istemiş ancak başta Suriye bu isteğe tepki gösterse de protokolün 8’inci maddesi Türkiye’nin istediği gibi olmuş ve Türkiye’nin PKK’yla ilgili isteklerini 3 ay içerisinde yerine getirileceği sözlü taahhüt edilmiştir⁶⁴. Gerçekten de bu protokolün imzalanmasından sonra, Suriye, Bekaa Vadisi’ndeki DEV-SOL örgütüne ait kampları hemen, PKK’ya ait, Mahzun Korkmaz adını verdikleri bir kampı da aynı yılın sonbaharında kapatmıştı⁶⁵. 5 Mayıs 1992 tarihli *Tercüman* gazetesinde ise kampın Sezgin’in Suriye ziyaretinden sonra 4 Mayıs’ta kapatıldığını PKK’lı yönetici tarafından açıklandığını belirtmiştir. Ancak bu sefer PKK Bekaa Vadisi yakınlarındaki Baar Elias’ta yeni bir kamp kurdu⁶⁶.

3 Ağustos 1992’de Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in Suriye ziyaretinde sırasında Suriyelimevkidaşı Faruk El Şara’yla görüşmesinde, Suriye, eğer nisan ayında imzalanan güvenlik anlaşmasına bağlı kalırsa, Türkiye’nin Fırat nehrinde üzerine düşen tüm sorumlulukları ve verdiği sözleri yerine getireceğini açıkça ifade etti. Ankara bir kez daha su sorununun PKK terörüyle bağlantısına vurgu yapıyordu⁶⁷.

Takiben 19 Kasım’da Hikmet Çetin, Suriye’nin terörü suya karşı kullandığını, Türkiye’nin kendi başına terör sorununu çözebileceğini ama Suriye’nin su sorununu Türkiye olmaksızın çözemeyeceğini söyleyerek, Suriye’nin bu konuda daha duyarlı olması gerektiğini belirtti. Başbakan Demirel’in benzer yöndeki uyarıları Suriye’de tepkiyle karşılandı. Suriyeli yetkililer, uluslararası hukuka göre Fırat sularının paylaşılması gerektiğini belirttikten sonra, Türk tarafından yapılan açıklamaların Türkiye’nin amaçları, zamanlamaları ve projeleri hakkında kuşku yarattığını ve bu kuşkuvarın sadece Suriye’de değil tüm Arap dünyasında yankı bulduğunu açıkladılar⁶⁸. Su konusunu uluslararası bir konu haline getirmek isteyen Suriye, Aralık 1992’de, Türkiye’ye altı sert suçlamada bulundu. Suriye, Türkiye’yi anlaşmaya yanaşmamakla, uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmekle, hakları gasp etmek ve kötüye kullanmakla, ilişkileri geliştirme yolunda isteksiz davranmakla

63 1987 yılında imzalanan Güvenlik ve İşbirliği Protokolü’ne ek olarak imzalanan bu tutanağın maddelerinin açıklaması için bakınız: *Suriye, PKK’yı dışladı*, Tercüman Gazetesi, 19 Nisan 1992.

64 “Bekaa’yı birlikte bombalayalım”, Tercüman Gazetesi, 18 Nisan 1992.

65 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 411-412.

66 Erol KURUBAŞ, 1960’lardan 2000’lere *Kürt Sorununun Uluslar Arası Boyutu ve Türkiye*, s. 286.

67 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 556.

68 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 557.

ve Fırat ve Dicle sularının paylaşılması konusunda nihai bir anlaşma imzalanması konusunu ertelemek için planlar yapmakla suçladı⁶⁹.

1992 yılının son çeyreğinde Suriye ile Türkiye'nin en iyi anlaşabildiği konu muhtemelen kuzey Irak'la ilgili gelişmelerdi. Daha doğrusu, o dönemde kaynağı batı çıkışlı olan, kuzey Irak'ta yeni bir Kürt devletinin kurulacağına ilişkin spekülasyonlar karşısında iki ülke tıpkı İran gibi gergindi. Suriye ile bir taraftan yukarıda belirttiğimiz sıkıntılar yaşanırken, Irak'ın geleceği konusunda İran, Suriye ve Türkiye dışişleri bakanları Kasım 1992 ayı içerisinde Ankara'da bir araya gelmiş ve "bölgede bir Kürt devletinin oluşmasına izin vermeyeceklerini" vurgulayarak, Batı'nın olası bir Kürt devleti kurma girişimine karşı bölgesel bir ittifakın oluştuğunu göstermeye çalışmışlardı⁷⁰.

Suriye ile aslında gergin sayılacak bir ortamda yaşanan gelişmelere rağmen Türkiye, kuzey Irak'la ilgili ortak endişe nedeniyle Suriye ile diplomatik ilişkilerini kesmemeye özen gösteriyordu. Zira Türkiye, ABD'nin Ortadoğu ile ilgili politikalarından iyice endişelenmeye başlamıştı. Bu endişelerinden birini de 1993 yılında ABD'nin Irak saldırısı sırasında yaşayan Türkiye'nin Başbakanı Süleyman Demirel, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ile görüşmek üzere Şam'a gitmiş ve görüşmelerden sonra da "Irak'taki sivillere zarar verecek olaylara karşı olduklarını" ortaklaşa açıklamışlardı. Suriye'nin 1993'te PKK'ya olan desteğinde, 1993 yılı ilk yarısında PKK'nın sözde ateşkes uygulaması nedeniyle azalmış gibi idi. Suriye-Türkiye uzlaşmasının meyvelerinden biri de Mart 1993 yılı başlarında DEV-SOL kampının kapatılması olmuştu⁷¹.

1993 yılı Türkiye'nin Kürt sorunu açısından dönüm noktası oldu. Cumhurbaşkanı Özal'ın ölümü ve Demirel'in Cumhurbaşkanı, Çiller'in de başbakan olması üzerine PKK sorununa silahlı çözüm esası belirlendi. Genelkurmay Başkanlığı Türkiye'nin güneydoğusunda düşük yoğunluklu savaş olduğu açıklamasını yaptı ve soruna askeri çözüm getirileceğinin altını çizdi. Yine bu dönemde İsrail ile yaşanan yakınlaşma Arap ülkelerinin tepkisine rağmen Türkiye'nin Ortadoğu politikasında ciddi değişikliklerin başladığına işaret ediyordu⁷².

Kasım 1993'te Suriye başbakanı Fırat sularının paylaşımı konusunda bir anlaşmaya varılamadığını ileri sürerek, Irak ve Türkiye başbakanlarıyla yapılacak toplantıya katılmadı. Su konusunda yaşanan olumsuz gelişmeler aynı ay içinde iki ülke arasında yeni bir güvenlik protokolünün imzalanmasını engellemedi. Güvenlik Konularında Ortak Memorandum başlığını taşıyan bu belgede Suriye ilk kez PKK'yı terörist bir örgüt olarak nitelendirdi. Bunun üzerine su konusunda ertelenen toplantı 5 Şubat 1994'te gerçekleşti ve Suriye Lübnan'da PKK kampı bulunmadığını, Öcalan'ın Şam'da olmadığını ve Suriye topraklarında PKK faaliyetlerine izin vermeyeceğini belirttiikten sonra Türkiye'den su konusunda ikili görüşme yapma talebinde bulundu. MİT'in Suriye'deki PKK yerleşimlerinde bir azalma olduğunu doğrulamasına rağmen, Türkiye Suriye'yle terör probleminin de çözüleceği bir iş birliği ortamı olmadığı sürece su konusunda bir anlaşma imzalamanın mümkün

69 Özlem TÜR, 'Türkiye - Suriye İlişkileri: Su Sorunu', *Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik* Derleyen: Meliha Benli ALTUNIŞIK, s. 119

70 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye - Türkiye İlişkileri*, s. 413.

71 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye - Türkiye İlişkileri*, s. 413.

72 Başkan ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 558.

olmadığını bildirerek Suriye'nin talebini reddetti⁷³.

ABD'nin ikili çevreleme politikası çerçevesinde yoğunlaştırdığı Kürt devleti kurma ve KDP ile KYB arasındaki anlaşmazlıkları giderme çabaları 23 Temmuz 1994'teki Paris toplantısıyla zirveye çıkmıştı. Varılan anlaşmada Türkiye'nin güvenlik kaygılarına değinilmediği gibi, Irak'ın toprak bütünlüğünden ve kuzey Irak'taki Türkmenlerin ve Arapların konumlarından da bahsedilmiyordu. Paris anlaşmasına bölge ülkelerin yanıtı 23 Ağustos'ta Şam'da İran, Suriye ve Türkiye Dışişleri Bakanlarının yaptıkları toplantıda verildi: Üç ülke de Kürt devletinin kurulmasına muhalefet ettiklerini açıkladılar⁷⁴.

Şubat 1994'te PKK'yı terörist bir örgüt olarak nitelendiren Suriye'nin PKK'ya desteği, her şeye rağmen sürüyordu. PKK terör örgütü 5-15 Mart 1994 tarihleri arasında elebaşları Öcalan'ın başkanlığında III. Konferanslarını Suriye'de gerçekleştirmiştir⁷⁵.

Türkiye'nin ABD ile kuzey Irak konusunda yaşamakta olduğu güven bunalımı devam ederken, Suriye'nin de PKK'ya verdiği desteği çekmemiş olduğu 1995 yılı içerisinde de görülüyordu. PKK terör örgütü III. Konferansında alınan kararlardan, Toroslarla bağlantılı olarak Nur Dağları ve Hatay'da eyleme başlama işlemini 1995 yılı içerisinde hayat geçirmişti. Hatay'da düzenlenen PKK saldırılarının faileri Suriye'den sızarak Türkiye'ye giriyorlardı. Bu durum Türkiye tarafından; Suriye'nin yapılan güvenlik protokolüne rağmen, protokolü dikkate almadığını ve bu nedenle sınır denetimlerine gereken önemi vermediği şeklinde değerlendiriliyordu. Suriye'nin bu tutumu karşısında Türkiye, 1995 yılı yazında, 3 ayda bir yapılması gereken güvenlik ve işbirliği görüşmelerini askıya almıştır. Suriye'nin konuyla ilgili görüşmelere yeniden başlanması talebine ise Türkiye iki önemli şart koşmuştu. Bunlardan ilki, PKK elebaşısı Abdullah Öcalan'ın iadesi ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilmesi idi. İkincisi ise, Lübnan'daki PKK faaliyetlerinin sona erdirilmesi için Türkiye-Suriye-Lübnan üçlü güvenlik ve işbirliği görüşmelerinin başlatılmasıydı⁷⁶.

Ankara açısından bardağı taşıran son damla ise 1995 yılında Yunanistan ve Suriye arasında Türkiye ile bir çatışma halinde Yunan uçaklarına Suriye hava sahasını kullanma hakkı veren bir anlaşma imzalandığı haberlerinin ortaya çıkması olmuştur. Özetle bu dönemde Türkiye'nin Suriye'ye karşı politikasını hızla sertleştirdiği gözlenmektedir. Bu konuda Ankara'yı kaygılandıran başka bir husus da, o sıralarda Suriye ile İsrail arasındaki görüşmelerin sonuçlanmak üzere olduğuna ilişkin beklentilerin artması ve ABD-Suriye yakınlaşmasının belli bir aşamaya gelmesi olmuştur. Bir yandan Arap-İsrail uyuşmazlığının barışçı bir yolla çözülmesini çıkarlarına uygun gören Ankara, öbür yandan, özellikle Suriye ile İsrail arasındaki olası bir barışın Türkiye açısından etkilerinin olumsuz olacağı düşüncesidir. Bu çerçevede, İsrail tehlikesini bertaraf eden ve ABD ile ilişkilerini rayına oturtan Suriye'nin dikkatini ve gücünü Türkiye'ye çevirebileceğinden ve daha talepkar olabileceğinden endişe edilmeye başlanmıştır⁷⁷. İsrail'le Suriye arasındaki

73 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 558.

74 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 558-559.

75 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 418.

76 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 419.

77 H.Fahir ALAÇAM, *Suriye Raporu*, Milliyet Gazetesi, 27.01.1994.

görüşmelerde, örneğin su konusunda, Türkiye'nin su kaynaklarından da söz edilmesi Ankara'yı rahatsız etmiştir. Çünkü İsrail'in pozisyonu itibarıyla Türkiye'nin savunduğu sınırı aşan sular kavramından çok, uluslararası sular tanımlaması yanında olması olasılığı, Türkiye'de böyle bir anlaşma olması sonucunda artan baskılara maruz kalacağı korkusu oluşmuştur⁷⁸. Bu bağlamda kendi sorunlarıyla baş başa kalmak istemeyen Ankara, daha aktif bir politika gütmeye doğru hızla yönelmiştir. İşte bu aktif politika, bir yandan Suriye gibi PKK'yı destekleyen ülkelere karşı sertliği getirirken, bir yandan da İsrail'le daha yakın bir ilişki⁷⁹ kurmanın olası faydalarını Ankara'nın görmesini sağlamıştır⁸⁰.

Türkiye'nin ödün vermeyen tutumu karşısında, Suriye su sorununu uluslar arası platforma taşıma kararı almıştır. Aralık 1995'te Mısır ve Suudi Arabistan'ın dâhil olduğu sekiz ülkenin desteğini alarak öncelikle, Türkiye'ye bir nota göndermiştir. Bu notada ikili görüşmelerin derhal başlatılması talep edilmiştir. Türkiye'nin Fırat ve Dicle üzerinde baraj yapmasından dolayı Suriye'ye gelen su miktarının azaldığı ve gelen suyun da epeyce kirli olduğu ileri sürülmüş ve uluslararası hukuka aykırı olan bu duruma son verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Daha sonra ise Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerden Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'ın Şam'da toplanmalarını sağlamıştır. Bu toplantı sonucunda yayınlanan bildiriye, Fırat sularının paylaşımı için adil bir anlaşma yapılması gerekliliği vurgulanarak, GAP kapsamında Fırat üzerinde baraj yapılmasının doğru olmadığı ileri sürülmüştür. Buna karşılık, Dışişleri Bakanı Deniz Baykal Suriye'nin PKK'nın merkezi olmaya devam ettiği sürece Fırat'ın sularında bir artış beklenmemesi gerektiğini söylemiştir⁸¹.

24 Aralık 1995 seçimleri sonrasında bir yandan içeride hükümet kurma çalışmaları yürütülürken, öte yandan dış politikada gerilimli bir dönem yaşanıyordu. PKK baskınlarından rahatsız olan Türkiye 23 Ocak 1996'da Suriye'ye bir nota göndermiştir. Bu notada yer alan can alıcı noktalar şöyledir:

- Suriye, Fırat sularına ilişkin kendi lehine bir çözümü Türkiye'ye dayatmak için 1983'ten bu yana PKK'yı kullanarak Türkiye'de örtülü bir savaş sürdürmektedir. Bu savaş nedeniyle Türkiye'nin uğradığı can ve mal kaybının esas sorumlusu, PKK ve liderini ülkesinde ve denetimindeki topraklarda bulunduran ve destekleyen Suriye'dir.
- BM Yasası'nın 2/4 maddesine göre, bu tutumuyla Suriye, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve siyasal özgürlüğüne karşı kuvvet kullanmıştır.
- Suriye, ülkesindeki veya denetimi altındaki topraklarda bütün PKK faaliyetlerine son verilmeli, suçluları yargılamalı ve Abdullah Öcalan ve yardımcılarını Türkiye'ye iade etmelidir.
- Suriye, PKK'yı ve Öcalan'ı topraklarında barındırdığı sürece, Türkiye, Suriye'ye karşı her türlü önleme başvurma hakkına sahiptir. Türkiye bu

78 Banu GÜVEN, *Şam'la barışta Fırat formülü*, Milliyet Gazetesi, 19.05.1996.

79 Bu işbirliği ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bakınız: Alptekin DURSUNOĞLU, *Stratejik İttifak Türkiye – İsrail İlişkilerinin Öyküsü*, Anka Yayınları, İstanbul, Temmuz 2005.

80 Meliha B. ALTUNIŞIK, *Güvenlik Kısacında Türkiye – Ortadoğu İlişkileri, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar En Uzun On Yıl*, Derleyen: Gencer Özcan - Şule Kut, s. 338.

81 Jülide KARAKOÇ, *Türkiye'nin Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi 1980'lerden Bugüne*, s. 50.

haklarını uygun gördüğü zaman kullanacaktır⁸².

Hemen arkasından 23 Şubat 1996'da İsrail'le askeri işbirliği anlaşması imzalamış ve Nisan ayında İsraili pilotlar eğitim amacıyla Türkiye'ye gelmişlerdir. Tüm bu gelişmelere Suriye'nin tepkisi 13 Mart 1996'da Kahire'deki Arap Birliği toplantısının gündemine su sorununu alarak Türkiye üzerindeki baskıları artırmak oldu. Suriye'nin Türkiye'ye karşı Arapları harekete geçirmesi için uygun ortam Türkiye-İsrail yakınlaşması dolayısıyla mevcuttu⁸³.

8 Temmuz 1996'da güvenoyu alan Refahyol iktidarı döneminde yaşanan iç politikadaki gelişmeler üzerine 28 Şubat 1997 tarihli MGK kararlarının uygulamaya konmasından sonra, 29 Nisan'da Genelkurmay Başkanlığı tarafından düzenlenen bilgilendirme toplantısında Milli Askeri Stratejik Konsept kamuoyuna açıklandı; irtica ve bölücü terör tehdidi birinci öncelikli olarak nitelendirilerek dış tehdidin önüne geçirdi ve bu tehdidi destekleyen ülkeler olarak İran ve Suriye'ye karşı siyasal, ekonomik ve hatta askeri güç kullanma ihtiyacının doğabileceğine işaret edildi⁸⁴.

Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini geliştirmesi, askeri açıdan giderek PKK'yı zayıflatması ve KDP'yle ilişkileri başta olmak üzere kuzey Irak politikasının önemli bir parçası haline gelmesi Suriye ve Irak'ın endişelenmesine ve yakınlaşmasına yol açıyordu. Türkiye ilk adımı Suriye nezdinde attı ve 2 Temmuz'da kamuoyunda İyi Komşuluk Forumu adıyla yer alan bir belgeyi Suriye'ye iletti. Söz konusu belgede 10 ilke sıralayan Türkiye, bu ilkelerin kabulü ve uygulanması halinde Suriye'yle iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirileceğini belirtti. Sınırların değişmezliği, terörle mücadelede işbirliği, insan haklarına saygı, içişlerine karışmama, kuvvet kullanmama, uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümünü taahhüt etme, terörist örgütlerin diğerinin aleyhine kullanılmasına izin vermeme, uyuşmazlıklara ve yanlış anlaşılmalara yol vermemek için birbirlerine zarar verici faaliyetlerde bulunmama, farklılıkların barışçıl yollardan halledilmesi, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı gibi ilkelere uygun davranılması halinde iki ülke arasında ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda da işbirliğinin geliştirilebileceği açıklanıyordu⁸⁵.

Türkiye'nin ısrarlarına rağmen PKK terör örgütüne ve elebaşısına desteğini sürdüren Suriye'de, Türk güvenlik ve istihbarat birimlerince 1998 yılına kadar tespit edilmiş olan PKK kampları ve PKK'nın diğer örgütlerle ortak kullandığı kamplar şunlardır: Helve Kampı, 22 Şubat Kampı, FKÖ Kampı, Zabedan Kampı, Malule Kampı, Hamburiye Kampı, Lazkiye Kampı, Şemin Nida Kampı, Saray Savunma Kampı ve diğer küçük kamplar⁸⁶.

Türkiye-Suriye ilişkileri 1998 sonbaharında daha da gerginleşti. 16 Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş, Suriye'yi PKK'ya destek verdiği için uyararak "Artık sabrımız kalmadı. Eğer gerekli tedbirleri almazlarsa biz Türk Milleti

82 Şükrü ELEKDAĞ, *Suriye'ye karşı strateji yokluğu*, Milliyet Gazetesi, 21.09.1998.

83 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 559-560.

84 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 563.

85 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 565.

86 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye - Türkiye İlişkileri*, s. 434-435.

olarak her türlü tedbiri almak zorunda kalacağız” diyerek krizin⁸⁷ başladığını belirtmiş ve 1 Ekim 1998’de Cumhurbaşkanı Demirel’in TBMM açılışında yaptığı konuşmada “Türkiye-İsrail ilişkilerini bahane ederek, Arap kardeşlerimizi Türkiye’ye karşı kışkırtmaya kalkışan Suriye gibi ülkelerin davranışı dostça değildir. Esasen Suriye, Türkiye’ye karşı açık bir husumet politikası izlemektedir. PKK terör örgütüne aktif destek sağlamayı sürdürmektedir. Tüm uyarılarımıza ve barışçı açılımlarımıza rağmen hasmane tutumundan vazgeçmeyen Suriye’ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu ve sabrımızın taşmak üzere olduğunu bir kere daha dünyaya ilan ediyorum⁸⁸” diyerek Türkiye Suriye’ye gözdağı vermiştir.

Türkiye’nin tutumuna ilk tepki İsrail’den geldi ve Ankara ile Arap ülkelerinin beklentilerinin aksine İsrail, Türkiye ile Suriye arasında patlak veren kriz konusunda siyasal ve askeri destek vermeyeceğini açıkladı⁸⁹. Böyle bir durumun Ortadoğu barış sürecine zarar vereceğini düşünen İsrail, Suriye sınırında yapmayı planladığı askeri tatbikatı da iptal ettiği gibi, bu bölgeden askeri birliklerini de çekti. Ortadoğu devletlerinin tepkilerine gelince; Irak Suriye’nin yanında yer alırken, Ürdün, Suudi Arabistan ve İran Türkiye’yi itidale davet ettiler. Libya lideri Kaddafi ise, Suriye’ye yapılacak bir saldırıyı kendisine yapılmış sayacağını belirtmiş ancak bu açıklamayı ne Türkiye ne de Suriye ciddiye almıştır⁹⁰. ABD’den de savaş bağlamında destek gelmemesi üzerine, askeri hazırlıklarını tamamlayan Türkiye krizin çözümünde diplomatik girişimlere yeşil ışık yaktı. Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi arabuluculuk rolü üstlenerek, mekik diplomasisi başlattılar⁹¹.

İkilinin bizzat Şam’a giderek Esad’la yapmış oldukları görüşmelerde Türkiye’nin kararlılığı hakkında açıklamış oldukları bilgiler, ABD’nin uyarıları, özellikle de Türkiye’nin 45 günlük süre belirten ve ödün vermeyen tehdidi sonuç vermiş, Suriye geri adım atmaya karar vermişti. Suriye, 15 yıldır Türkiye’ye karşı kullandığı en önemli dış politika enstrümanı PKK ve elebaşısı Öcalan’dan vazgeçmek zorunda kalmıştı⁹².

4-Adana Mutabakatı

Diplomatik kanalların devreye girmesiyle birlikte olumlu gelişmeler kaydedildi ve 17 Ekim’de Öcalan Suriye’den ayrıldı. Bu somut adımın atılması üzerine, 19-20 Ekim 1998 tarihinde iki ülke yetkilileri Adana’da bir araya geldiler. Yapılan görüşmelerden sonra Türk heyeti adına Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Uğur Ziyal, Suriye heyeti adına da Siyasi Güvenlik Başkanı Tümgeneral Adnan Badr Al Hassan tarafından imzalanan ve Adana Mutabakatı olarak adlandırılan tutanakta Suriye’nin taahhütleri şu şekilde sıralanmaktadır⁹³:

87 Bu krizin çıkma sebeplerini uluslararası ve ülke içi gelişmeler ışığında bağlantı kurarak yorumlama için bakınız: Robert OLSON, *Türkiye’nin, Suriye, İsrail ve Rusya İle İlişkileri 1979-2001*, Orient Yayınları, Ankara, Şubat 2005, s. 12-23.

88 Demirel umut aşıladı, Milliyet Gazetesi, 2 Ekim 1998.

89 Suriye, Türkiye ve İsrail arasındaki stratejik ittifak dolayısıyla İsrail’in yaptığı bu açıklamayı güvenilirdi saymamış ve İsrail’den bir müdahale gelmemesini göz ardı edememiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Alptekin DURSUNOĞLU, *Stratejik İttifak Türkiye – İsrail İlişkilerinin Öyküsü*, s. 191.

90 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 442.

91 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 566.

92 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 444.

93 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, s. 566.

- Öcalan şundan itibaren Suriye’de değildir ve kesinlikle Suriye’ye girmesine izin verilmeyecektir. PKK unsurlarının da Suriye’ye girmesine izin verilmeyecektir.
- PKK kampları şundan itibaren faaliyette değildir ve faaliyete geçmelerine izin verilmeyecektir. Birçok PKK’lı tutuklanmış ve adalete sevk edilmiştir. Listeleri vardır ve Suriye bu listeleri Türk tarafına iletmiştir.
- Suriye topraklarından kaynaklanan ve Türkiye’nin güvenlik ve istikrarını bozmaya yönelik hiçbir faaliyette karşılıklılık ilkesi çerçevesinde izin vermeyecektir. Suriye, toprakları üzerinde, PKK’nın silah, lojistik malzeme ve parasal destek teminine ve propaganda yapmasına müsaade etmeyecektir.
- Suriye, PKK’nın terörist bir örgüt olduğunu kabul etmiştir. Ülkesinde, diğer terör örgütleri yanında, PKK ve tüm yan kuruluşlarının bütün faaliyetlerini yasaklamıştır.
- Suriye, ülkesinde PKK’nın eğitim ve barınma amaçlı kamp ve diğer tesisler oluşturmaya ve ticari faaliyetlerine izin vermeyecektir. PKK mensuplarının üçüncü bir ülkeye geçişleri için ülkesini kullanmalarına müsaade etmeyecektir.
- Suriye PKK terör örgütü elebaşısının Suriye topraklarına girmemesi için bütün tedbirleri alacak, sınır kapılarını bu yolda talimatlandıracaktır.

5-Yumuşama Dönemi

Adana Mutabakatı’nın ardından Türkiye’nin üzerinden büyük bir yük kalkmıştı. Ancak, Türk yetkililer Suriye’ye karşı ihtiyatı elden bırakmıyor, Suriye’nin taahhütlerini yerine getirip getirmeyeceğini izleneceğini bildiriyorlardı. İki ülke Dışişleri Bakanlarının arasında yapılan görüşmelerde siyasi ilişkilerde uyulacak ilkeler üzerinde tartışmalar sürerken, ekonomik ve teknik konularda daha hızlı gelişmeler yaşıyordu. Mart 1999’da çifte vergilendirmenin kaldırılması ve karşılıklı yatırımların teşviki konularında anlaşma taslakları hazırlanmış, Karma Ekonomik Komite toplantıları yapılmış ve iki ülke arasındaki ticaret hacmi 700 milyon dolara yaklaşmıştır⁹⁴.

Suriye-Türkiye ilişkileri artık önemli bir düzelme sürecine girmişti. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad’ın ölümü üzerine, 10 Haziran 2000’deki cenaze törenine Türkiye en üst düzeyde, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in katılımıyla temsil edilmişti. Bu durum kuşkusuz, Türkiye’nin Suriye ile normalleşme sürecine verdiği önemin bir göstergesi idi. Suriye de bu ilgiyi karşılıksız bırakmamış ve yeni Devlet Başkanı, Hafız Esad’ın oğlu Beşşar Esad da, aynı yılın Kasım ayında Başbakan Abdülhalim Haddam’ı bir dizi görüşmeler için Türkiye’ye göndermekten geri kalmamıştır⁹⁵.

2000’den itibaren ilişkilerde gözlenen ilk değişim, Adana Mutabakatı’na uygun bir şekilde, karşılıklı üst düzey ziyaretlerdeki artışlardı. Suriye’nin Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek yönündeki siyasi iradesi, Suriye İçişleri Bakanı Harba’nın 26 Eylül 2000’de ve Suriye Devlet Başkanı’nın Türkiye’ye gerçekleştirdiği ziyaretler

94 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 452.

95 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye – Türkiye İlişkileri*, s. 452.

sırasında vurgulanmıştır⁹⁶. Bu sayede hem iki ülke arasındaki sağlıklı bir diyalog ortamı oluştu hem de başta güvenlik olmak üzere birçok alanda ikili anlaşmalar imzalanarak ilişkiler derinleştirildi. İlişkilerin ilerleme kaydettiği üç temel alandan bahsedilebilir: Güvenlik, su ve ekonomi⁹⁷.

Güvenlik konusunda temaslar iki alanda odaklandı. Birincisi, iki ülke arasında daha genel kapsamlı bir askeri işbirliğinin sağlanmasıydı. Bu konudaki ilk önemli ziyaretler Ocak 2001'de karşılıklı olarak yapıldı. Sonuçta, 19 Haziran 2002'de Askeri İşbirliği Anlaşması ile Askeri Eğitim Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması imzalandı. İkincisi, terör ve kaçakçılıkla mücadele idi. 10 Eylül 2001'de yasadışı göçlerle mücadele alanında Geri Kabul Anlaşması ve iki ülke içişleri bakanlıkları arasında İşbirliği Anlaşması yapıldı. İkili ilişkilerin bir diğer sorunlu alanını oluşturan su meselesinde ise Türkiye, daha 25 Ocak 2001'de Suriye'ye su akışını artırıp iyi niyetini göstermek istemiştir. Temmuz 2001'de taraflar arasında imzalanan İşbirliği Anlaşması ile henüz nihai bir karara varılamamış ise de, olumlu işaretler ortaya çıkmaya başlamıştır⁹⁸. Ekonomik ilişkiler ise hızla gelişme göstermekteydi. İki ülke arasında halen 1 milyar dolar civarında olan ticaret hacminin, 2006 'da yürürlüğe girecek olan Serbest Ticaret Anlaşması'nın yanında enerji alanında da bazı işbirliği girişimleri başlatılmasıyla en kısa zamanda 5 milyar dolara çıkarılması planlanmaktaydı⁹⁹.

1998 yılının son çeyreğinde başlayan Suriye-Türkiye ilişkilerindeki gelişmeler, 6 Ocak 2004'te Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın Türkiye'ye yapmış olduğu resmi ziyaretle doruğa çıkmıştır. Suriye-Türkiye ilişkilerinin yeni şekil almasındaki milat her ne kadar Adana Mutabakatı ise de, "Beşşar Esad'ın Türkiye ziyareti¹⁰⁰" de bir o kadar değerli ve önemli bir olaydır. Çünkü Beşşar Esad, 57 yıl sonra Türkiye'ye gelen ilk Suriye Devlet Başkanı olarak üç günlük tarihi bir ziyaret gerçekleştirmiştir¹⁰¹. Bu ziyaret ile iki ülke için önemli bulunan iki hususun altını çizmekte fayda var. Bunlar¹⁰²:

- Bu ziyaret ile Suriye-Türkiye ilişkileri tek bir siyasi irade altına alınıyordu. Yani, Suriye Devlet Başkanı, iki ülke ilişkilerinin geleceğini kendi himaye ve inisiyatifine alıyordu.
- İkinci önemli gelişme ise Hatay konusundaki gelişme idi. Beşşar Esad'ın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile görüşmesi sırasında; "çifte vergilendirmenin kaldırılması ve karşılıklı yatırımların teşviki ve mevcut turizm anlaşması çerçevesinde "6'ncı Turizm Protokolü" olmak üzere üç ayrı anlaşmaya imza atılmıştı. Diplomatik kaynaklardan alınan bilgiler göre, bu anlaşmaların metinlerinde uluslararası hukuka atıf yapılmıştır. Hatay'da

96 Tayyar ARI, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Mkm Yayıncılık, Bursa, Ekim 2008, s. 637-638.

97 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 402.

98 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*, s. 402.

99 Tayyar ARI, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 640.

100 Bu ziyaretin daha ayrıntılı değerlendirmesi için bakınız: Sami KOHEN, 'Hem ziyaret hem ticaret'ten öte...', *Milliyet Gazetesi*, 07.01.2004.

101 Yasin ATLIOĞLU, *Türkiye'nin Orta Doğu Politikasında Suriye*, STRATEJİK ÖNGÖRÜ DERGİSİ TASAM Stratejik Araştırmalar Dergisi, TASAM Yayınları, Yıl 2, Sayı 6, 2005, s. 140.

102 Celalettin YAVUZ, *Geçmişten Geleceğe Suriye - Türkiye İlişkileri*, s. 458-461.

uluslararası hukukta Türkiye'nin topraklarına ait olduğuna göre, bundan sonra Suriye'nin eski iddiasını sürdürmekte zorlanacağı muhakkaktır.

6-Irak'ın İşgali ve Kürt Sorunu Çerçevesinde Gelişen İlişkiler

İlişkileri etkileyen bölgesel dinamiklerin başında, ABD tarafından 2003 yılında Irak'ın işgali gelmektedir. Suriye'de Türkiye gibi işgale karşı çıkıyordu; çünkü işgal sonucunda Irak'ın etnik ve mezhepsel temelde parçalanma olasılığı, Irak gibi çok etnikli ve çok mezhepli olan bir yapıya sahip olan Suriye'de ister istemez bir tedirginlik meydana getirdi. Bu neden, benzer sorunlardan mustarip olan Türkiye ile Suriye arasında yeni bir işbirliği doğurdu. Irak'taki gelişmeleri kontrol altında tutmak amacıyla gerçekleştirilen Irak'a Komşu Ülkeler Toplantıları ve bu çerçevede kuzey Irak'taki Kürt bölgesinin bağımsızlık kazanma olasılığın karşı oluşan Türkiye-Suriye-İran bloğu, bu işbirliğinin en önemli göstergesiydi¹⁰³. Ayrıca Türkiye, 2003 Ocak-Mart aylarındaki Irak krizi boyunca Suriye ile diyalog içerisinde olmuş; Irak'ın işgali sonrasında da ABD ve İsrail'in Suriye'ye yönelik olası bir saldırıyı gündeme getiren jargona tepki göstererek bir anlamda Suriye'ye destek vermiştir¹⁰⁴. Bununla birlikte Esad, Ocak 2004 Türkiye ziyaretinde Türkiye ile Irak'ın bütünlüğü ve Kürt problemi konusunda hemfikir olduklarını özellikle vurgulamıştır¹⁰⁵.

Irak'ın işgaliyle birlikte, iki ülkenin kendi içinde yaşadığı Kürt sorunu da yeni bir boyut kazandı. 1998 Adana Mutabakatı uyarınca Suriye PKK'ya olan desteğini çekmişse de, kendi Kürtleri ile sorun oluşturmasından tedirgin olduğu için, bu örgütle açıktan mücadele etmiyordu. Ama Mart 2004'te Suriye'nin Kürt yoğunluklu kenti Kamışlı'da bir futbol maçı sonrasında meydana gelen ve rejim karşıtı bir havaya bürünen etnik çatışmalar Suriye'nin kendi Kürt meselesi ve bunun kuzey Irak'taki siyasal gelişmelere duyarlılığı konusunda teyakkuza geçmesine neden oldu¹⁰⁶.

Kamışlı ayaklanmasını çok sert bir şekilde bastıran Suriye yönetimi, 2004'te silahlı eylemlerine yeniden başlayan PKK'nın Suriye'deki uzantılarıyla mücadeleye daha somut destek vermeye başladı. Bu bağlamda en dikkat çekici gelişmeler şöyle sıralanabilir¹⁰⁷:

- 2003-2007 arasında toplam 73 PKK'lı Suriye tarafından Türkiye'ye teslim edildi ve böylece Suriye Türkiye'ye en fazla PKK'lı teslim eden ülke oldu.
- Temmuz 2005'te PKK'nın Bingöl'de gerçekleştirdiği bir saldırı Suriye tarafından kınandı; bu, Suriye'nin resmen kınadığı ilk PKK eylemidir.
- Ekim 2007'de Türkiye'nin kuzey Irak'a ABD'nin itirazına rağmen sınır ötesi operasyon gündeme aldığında, Beşşar Esad'ın böyle bir askeri tedbirin arkasında olacağını açıklamasıyla, Türkiye'nin kuzey Irak'a yönelik bir operasyonu Suriye tarafından ilk defa desteklenmiş oldu.

103 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*, s. 413-414.

104 Tayyar ARI, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, s. 638.

105 *Essad: We Will Not Let Iraq Disintegrate!*, <http://www.hurriyet.com.tr/essad-we-will-not-let-iraq-disintegrate-194287>

106 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*, s. 414.

107 Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*, s. 414-415.

D-Sonuç

Türkiye'nin, PKK terör örgütünün kuruluşu ve eylemlerinin başladığı yaklaşık 40 yıllık süre zarfı içerisinde Kürt sorunu endeksinde komşu devletlerle ve komşu olmayan büyük güçlerle ilişkilerinin temelinde hep terör sorunu bağlamında ülkesinin ve milletinin bölünmez bütünlüğü endişesi ve bu endişeyi yok etme çabaları yatmaktadır. Çünkü PKK terör örgütünün yapılanması ve hedefi incelendiğinde, ortaya çıkan tablo, milli birlik ve bütünlüğü bozarak, vatandaş devletine düşman yapan bir işleyişle vatan topraklarından bir kısmının kopararak devlet kurma amaç ve gayesi ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden endişenin giderilmesi, PKK ile mücadele dışında, PKK'ya destek veren ülkelerle kimi zaman diplomatik ilişkilerle kimi zaman sınır dışı operasyonlarla ve kimi zamanda savaşı göze alabilecek nitelikte adımlarla sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye bu doğrultuda sınırları içerisinde PKK terör örgütüne yönelik operasyonlarını sürdürürken bir yandan da PKK'ya destek veren devletler ve kurumlar için kararlılığını göstermek zorunda kalmıştır. Bu zaruret doğrultusunda hem elindeki kozları kullanmış hem de sahip olduğu nüfus, askeri, politik ve siyasi gücünü kullanarak hareket etmiştir.

Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerine baktığımızda bu kozların ve hareket tarzlarının hepsinin kullanıldığını görmekle birlikte konjonktürün en uygun olduğu zamanda gerekli tepkisini ve isteğini belirterek yerine getirilmediği takdirde savaş ilan edeceğini belirtmiştir. Bu tepki karşısında ise Suriye, her ne kadar uluslararası ilişkiler açısından baktığımızda politik anlamda konumunu ve desteğini sağlamlaştırma yönünde kazançlar elde etmeye başlamış olsa da, Türkiye'nin gerek kararlı tutumu gerekse üstün gücü karşısında PKK terör örgütüne ve Öcalan'a verdiği desteği kesmek zorunda kalmıştır.

Bu dönemde ikili ilişkiler açısından kazanılan çok az şey olmasına rağmen iki komşu ülke arasında kaybedilen çok husus olmuştur. Bu hususun en başında ise Adana Mutabakatı sonrası ortaya çıkan işbirliği ve iş hacmidir. Hem tarihsel hem de bölgesel anlamda bağı olan Türkiye ve Suriye'nin çatışma halinden uzlaşma ve işbirliğine geçmesi Ortadoğu ve Akdeniz dengelerinde muazzam bir etki yaratmıştır.

Ancak 2011 yılından itibaren Arap Baharı etkisi altına giren Suriye'nin, iç karışıklıklar sonucu ülkenin genel yönetimini üzerinde etkisini kaybetmesi sonucu, kuzeyinde bulunan Kürt gruplarında ayaklanması ve bu gruplar üzerinde PKK'nın alt kanadı olan YPG¹⁰⁸'nin, bu bağlamda PYD¹⁰⁹'nin etkisinin fazla olması, Türkiye bu zaman zarfında daha ciddi tehlike ile karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Çünkü günümüz şartlarında Suriye içerisinde yaşanan güç oyunları, kullanılacak grup olarak Kürt gruplarını ortaya çıkarmaktadır. Türkiye, Suriye krizinin bu bağlamda Kürt sorununun kendi sınırları içerisinde yarattığı etkininin bertaraf edilmesi gerekliliği dışında, hem Irak'ta 1991 ve 2003 Körfez Savaşları sırasında düştüğü hataya düşmemek için çaba göstermek zorunda hem de Suriye'nin toprak bütünlüğünü savunmak durumundadır.

108 Halk Koruma Birlikleri (Yekineyên Parastina Gel; YPG)

109 Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat; PYD)

E-Kaynaklar

1-Gazeteler

- ALAÇAM, H.Fahir, "Suriye Raporu", *Milliyet Gazetesi*, 27.01.1994.
"Bekaa'yı Birlikte Bombalayalım", *Tercüman Gazetesi*, 18 Nisan 1992.
"Demirel Umut Aşıladi", *Milliyet Gazetesi*, 2 Ekim 1998.
ELEKDAĞ, Şükrü, "Suriye'ye Karşı Strateji Yokluğu", *Milliyet Gazetesi*, 21.09.1998.
GÜVEN, Banu, "Şam'la Barışta Fırat Formülü", *Milliyet Gazetesi*, 19.05.1996.
KOHEN, Sami, "Hem Ziyaret Hem Ticaret'ten Öte...", *Milliyet Gazetesi*, 07.01.2004.
"Ortadoğu Çıbanı Suriye 4-Şam, PKK'nın Merkez Üssü", *Türkiye Günlük Siyasi Gazete*, 16 Ekim 1998.
"Suriye PKK'yı Dışladı", *Tercüman Gazetesi*, 19 Nisan 1992.

2-İnternet Kaynakları

- SOFUOĞLU, Adnan, *Atatürk'ten Günümüze Hatay Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkileri*, KÖKSAV E-Bülten KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı, 14 Nisan 2012
KÖKSAV Cumartesi Konuşmaları, http://www.koksav.org.tr/hassas_konular/26042012_hk_asofuoglu.html.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/2120/21941.pdf>
https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_Halk_Kurtulu%C5%9F_Partisi-Cephesi
Essad: We Will Not Let Iraq Disintegrate!, <http://www.hurriyet.com.tr/essad-we-will-not-let-iraq-disintegrate-194287>.

3-Kitaplar ve Dergiler

- AKYOL, Mustafa, *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek Yanlış Giden Neydi? Bundan Sonra Nereye?*, Doğan Kitap, Mart 2006, İstanbul
ALTUNIŞIK, Meliha B, *Güvenlik Kısılacında Türkiye-Ortadoğu İlişkileri, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar En Uzun Onyıl*, Derleyen: Özcan Gencer – KUT Şule, Boyut Kitapları, Kasım 1998, İstanbul
ARI, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Mkm Yayıncılık, Bursa, Ekim 2008
BİLEN, Özden, *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, Tesav Yayınları, Ankara, 2009
BİRAND, Mehmet Ali, *Apo ve Pkk*, Milliyet Yayınları, Kasım 1992
BUZOĞLU, M. Hüseyin, *Körfez Krizi ve Pkk*, Strateji Yayınları, Ankara, 1995
DURSUNOĞLU, Alptekin, *Stratejik İttifak Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü*, Anka Yayınları, İstanbul, Temmuz 2005.
ERCİYES, Erdem, *Orta Doğu Denklemine Türkiye-Suriye İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2004
ERGİL, Doğu, *Kürtleri Anlamak Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine*, Timaş Yayınları, Ekim 2010

- İMSET, İsmet G., *PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*, Turkish Daily News Yayınları, Eylül 1993
- MUMCU, Uğur, *Kürt Dosyası*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1993
- ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II 1980-2001)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011
-, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*
- OLSON, Robert, *Türkiye'nin, Suriye, İsrail ve Rusya İle İlişkileri 1979-2001*, Orient Yayınları, Ankara, Şubat 2005
- ÖZCAN, Nihat, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 1999
- SİLLELİ, Turan, *Büyük Oyunda Türkiye-İrak İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005
- TÜR, Özlem, *Türkiye-Suriye İlişkileri: Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu Tarih, Kimlik, Güvenlik*, Derleyen: Meliha Benli Altunışık, Boyut Kitapları, İstanbul, Eylül 1999
- YAVUZ, Celalettin, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara 2005
- ORHAN, Oytun, *Suriye Kürtleri ve Türkiye*, Stratejik Analiz Dergisi, Avrasya-Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Sayı 73, Mayıs 2006, Ankara.
- KARAKOÇ, Jülide, *TÜRKİYE'NİN Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi 1980'lerden Bugüne*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2009